

PŘÍSPĚVEK K PROBLEMATICE VYUŽITÍ PRVNÍHO JAZYKA PŘI VÝUCE JAZYKA DRUHÉHO/CIZÍHO

Kateřina Šormová

TURNBULL, Miles – DAILEY-O'CAIN, Jennifer (eds.) (2009): *First Language Use in Second and Foreign Language Learning*. Bristol: Multilingual Matters, 207 s.

Publikace *First Language Use in Second and Foreign Language Learning* vyšla v roce 2009 v řadě *Second Language Acquisition* bristolského nakladatelství Multilingual Matters, editorsky ji připravili Miles Turnbull a Jennifer Dailey-O'Cainová. Vzniku knihy předcházela workshop v kalifornském Irvine pořádaný v únoru 2007.

First Language Use in Second and Foreign Language Learning nabízí netradiční pohled na zajímavé téma z oblasti aplikované lingvistiky a výuky jazyka — zaměřuje se na využití prvního jazyka při výuce jazyka druhého/cizího. Obsahuje devět samostatných empirických studií, jejichž autory jsou etablovaní odborníci na problematiku osvojování jazyka (Carl Blyth, Michael Evans, Janet M. Fullerová, Glenn S. Levine, Grit Liebscherová, Ernesto Macaro, Brian McMillan, Krisztina Nagyová, Kim Potowská, Daniel Roertson a již zmínění Miles Turnbull a Jennifer Dailey-O'Cainová).

Editoři sami připouštějí, že téma je do značné míry kontroverzní a může vyvolat různorodé reakce:

Many educators also believe that avoiding interference from the learner's first language is necessary in effective language teaching and learning, and these educators may believe that avoiding codeswitching is the only way to ensure that the learner's first language does not interfere with target language development. For many second and foreign-language educators, any notion of first language use in language teaching and learning connotes the dreaded grammar-translation methods that communicative language proponents loathe [...] (s. 2).

V českém lingvodidaktickém prostředí je toto téma reflektováno spíše v rovině latentní přítomnosti mateřského jazyka v jazykovém vyučování, např. Stanislav Jelínek (2011) uvádí: „Lingvistickým základem mnoha českých učebnic cizích jazyků byl a je synchronní konfrontační (kontrastivní) popis jazyků, který vychází z tradice pražské lingvistické školy. [...] Nezaměřuje se ovšem jen na rozdíly, ale i na shody mezi cizím a mateřským jazykem a uplatňuje se jak v systémové, tak ve funkční rovině.“ Podobně také Choděra (2006) píše: „Soudobá didaktika cizích jazyků dospívá k zásadě opory o mateřský jazyk. [...] Mateřský jazyk z hlediska žáka vystupuje v cizojazyčném vyučování-učení permanentně a na vůli člověka nezávisle.“ O využití prvního jazyka se v jazykovém vyučování hovoří zejména v roli mediačního jazyka (viz např. Holá, 2005; Hrdlička, 2010), a to zejména při explanaci gramatických jevů. V českém prostředí zatím nejsou příliš obvyklé školy, které by ve výuce aplikovaly Content and Language Integrated Learning, tedy výuku některých předmětů v cizím jazyce, tudíž není toto téma v našem prostředí příliš diskutované.

Autory první kapitoly *Teacher's use of the First Language in French immersion: revising a core principle* jsou Brian McMillan a Miles Turnbull. Jde o kvalitativní studii provedenou na kanadské škole typu French immersion,¹ která sleduje dva učitele francouzštiny a jejich využívání angličtiny jako prvního jazyka při výuce francouzštiny jako cílového jazyka. Studie ukazuje, jak jsou názory a zkušenosti učitelů hluboce ovlivněny jejich osobní zkušeností s učením se cizímu jazyku. Autoři navrhnou přehodnotit současnou strategii, která přikazuje vést výuku pouze v cílovém jazyce, a umožnit studentům střídání kódů jako hodnotnou výukovou strategii zejména pro slova, která nemají analogické ekvivalenty v prvním jazyce, pokud nemohou být jednoduše a jednoznačně parafrázována, vysvětlena pomocí gest nebo obrázků.

Druhá kapitola s názvem *Teacher use of codeswitching in the Second Language classroom: exploring "optimal" use* od Ernesta Macara z Oxfordské univerzity představuje dvě studie, které mají ukázat, zda střídání kódů přispívá k lepšímu zapamatování vyučovaných slov. První studie byla provedena na vzorku čínských studentů, kteří se v Číně učili angličtinu. Studenti pracovali se dvěma typy textů, které obsahovaly neznámá slova. První skupina studentů dostala vysvětlení neznámých slov v prvním jazyce, druhá skupina pouze v jazyce cílovém. Všechny skupiny absolvovaly dva testy zaměřené na slovní zásobu — jeden bezprostředně po hodině, druhý s dvoutýdenním odstupem. Druhá studie je založena na materiálu získaném pomocí videonahrávek hodin angličtiny a rozhovorů se studenty prvního ročníku univerzity. Macarova zjištění nepřinášejí přesvědčivé důkazy o tom, že by střídání kódů bylo lepší než výhradní používání cílového jazyka, zároveň ale nepřinášejí důkazy ani o tom, že střídání kódů u učitele může být jakýmkoliv způsobem škodlivé pro lexikální akvizici studentů.

Třetí studie s názvem *Codeswitching in computer-mediated communication: linguistic and interpersonal dimensions of crossnational discourse between school learners of French and English* autora Michaela Evanse zkoumá komunikaci mezi vrstevníky ve skupině rodilých a nerodilých mluvčích angličtiny a francouzštiny, jejím cílem je zjistit, jak mezi sebou interagují, jak se od sebe učí jazyky a v jakém jazyce interagují. Data byla sbírána v průběhu čtyř let mezi čtrnáctiletými až sedmnáctiletými středoškolačky zapojenými do projektu Tic — Talk, komunikace mezi studenty probíhala výhradně prostřednictvím počítače. Evans dokazuje, že i v prostředí e-komunikace se mezi účastníky vyskytuje přirozené střídání kódů stejně jako v bilingvním rozhovoru realizovaném tváří v tvář. Komunikace zprostředkovaná počítačem vykazuje podobné znaky jako přirozená bilingvní komunikace.

Jako čtvrtá je ve svazku zařazena studie *Target language use in English classes in Hungarian primary schools* autorů Krisztiny Nagyové a Daniela Robertsona. Jde o pozorovací studii provedenou na maďarských základních školách. Učitelé v Maďarsku používají velmi často ve výuce cizích jazyků maďarštinu. Autoři popisují faktory, které ovlivňují učitelův výběr jazyka a dále tyto faktory klasifikují.

Pátá studie s názvem *Forms and functions of codeswitching by dual immersion stu-*

---

1 French immersion je forma bilingvního vzdělávání na školách pro nerodilé mluvčí francouzštiny; vybrané předměty jako např. historie, zeměpis, přírodopis jsou vedeny ve francouzštině.

dents: a comparison of heritage speaker and L2 children (Kim Potowská) prezentuje výsledky studia komunikace a střídání kódů mezi heritage speakers² a studenty druhého jazyka ve věku 10–11 let na španělsko-anglické škole v USA. Cílem je zjistit, zda a kdy studenti druhého jazyka začínají střídat kódy a jak se toto střídání kódů podobá chování heritage speakers.

Následující kapitola, jejíž autorkou je Janet M. Fullerová, se jmenuje *How bilingual children talk: strategic codeswitching among children in dual language programs*. Opět se vrací k tématu dvojjazyčných škol, tentokrát jde o výzkum provedený ve čtvrtém a pátém ročníku na německo-anglické škole v Berlíně. Autorka se zabývá zejména otázkou, proč studenti střídají kódy, když je používání obou jazyků ve třídě stigmatizováno, v některých okamžicích dokonce zakázáno.

Kapitola sedmá *Teacher and student use of the first language in Foreign Language classroom interaction: functions and applications* autorů Jennifer Dailey-O’Cainové a Grit Liebscherové³ představuje závěry detailní diskurzivní analýzy interakcí mezi středně pokročilými a pokročilými studenty němčiny a jejich lektory. Jednalo se o dvě odlišné třídy — v prvním případě šlo o třídní seminář aplikované lingvistiky vedený v němčině, ve druhém o běžnou univerzitní hodinu němčiny. Autoři studie navrhnou zařadit poučení o střídání kódů do běžné jazykové výuky, protože napodobování bilingvních mluvčích včetně jejich střídání kódů pomůže studentům porozumět komunikačním strategiím těchto mluvčích.

Autorem kapitoly číslo osm s názvem *Building meaning through code choice in Second Language learner interaction: A discourse analysis and proposals for curriculum design and teaching* je Glenn S. Levine. Účelem jeho analýzy je zkoumání diskurzivních funkcí užití prvního jazyka při výuce druhého jazyka, stejně tak ale rozšíření nabídky pojmových a pedagogických pomůcek přístupných učitelům jazyků, tvůrcům školního kurikula a studentům jazyků. Výzkum probíhal mezi univerzitními studenty němčiny.

Devátá kapitola nese název *The impact of pedagogical materials on critical language awareness: assessing student attention to patterns of language use*. Představuje kvalitativní studii zaměřenou na hodnocení nově vytvořených materiálů pro výuku francouzštiny. Tyto materiály obsahují sadu videonahrávek, na nichž vystupují různí mluvčí od rodilých Francouzů žijících v USA až po začátečníky a mírně pokročilé z řad amerických studentů. Na nahrávkách jsou zachyceny také obvyklé gramatické chyby a přechody mluvčích do angličtiny. Studie se zabývá zejména tím, zda si začátečníci všimnou, že je v rámci spontánního hovoru používána i angličtina a zda tento

2 Jako heritage speakers bývají označováni bilingvní mluvčí, kteří byli nejprve vystaveni v rámci domácího prostředí jazyku, který je v daném prostředí minoritní (např. španělština v USA) a tento jazyk zpravidla považují za svůj první jazyk, zároveň se ale v útlém dětství naučili i jazyk majority (mimo rodinu, např. ve škole). Často nemají ve svém heritage language cizí přízvuk a bývají považováni za rodilé mluvčí, nicméně nemívají dostatečné znalosti v oblasti kulturních zvyklostí apod.

3 Zajímavý rozhovor s Grit Liebscherovou o užívání prvního jazyka při výuce jazyka cizího je k dispozici na internetové adrese <<http://www.arts.uwaterloo.ca/arts301/liebscher-interview.mp3>>.

fakt ovlivňuje jejich dojem o perfektním ovládnutí jazyka. Zároveň si klade otázku, jak si studenti takového jazykové chování vysvětlují a jak vnímají fakt, že se v učebních materiálech objevují i nerodilí mluvčí.

Knih nepřináší jednoznačné závěry, její rozptyl je poměrně široký a zmíněné studie byly provedeny na velmi odlišných skupinách studentů. Každopádně se jí ale podařilo poukázat na fakt, že střídání kódů je proces, který u bilingvních mluvčích probíhá naprosto přirozeně, a není tedy důvod, proč by měl být při výuce druhého/cizího jazyka opomíjen, nebo dokonce zakazován.

LITERATURA:

- HOLÁ, Lída (2005): Zprostředkovací (mediační) jazyk v hodinách češtiny pro cizince — ano či ne? In: Jitka Ryndová — Jana Čemusová — Lída Holá (eds.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČČJ) 2003–2005*. Praha: Akropolis.
- HRDLIČKA, Milan (2010): K otázce mediačního jazyka ve výuce češtiny pro cizince. *Bohemistika*, 10, s. 217–223.
- CHODĚRA, Radomír (2006): *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Academia.
- JELÍNEK, Stanislav (2011): Vývojové proměny učebnic cizích jazyků. *Cizí jazyky*, 55, s. 4.

Kateřina Šormová | Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK v Praze
<Katerina.Sormova@ff.cuni.cz>